

De Veldleeuwerik als uithangbord van akkerbiodiversiteit in Sint-Truiden

Jan Stevens, Weyerstraat 49, B-3570 Alken.

De Veldleeuwerik staat er zeer slecht voor. Het is één van de akkervogels die het in gans West-Europa erg te verduren krijgt. Sedert het midden van de jaren zestig wordt in West-Europa een duidelijke, soms dramatische afname vastgesteld. Het is een grondbroeder van allerhande open landschappen, (deels) begroeid met lage vegetaties: graslanden, heiden, akkers. Voldoende afwisseling is nodig om aan genoeg voedsel (zaden en insecten) te komen. De Vlaamse broedvogelatlas toont duidelijk aan dat de soort in de open akkerbouwgebieden van Droog-Haspengouw nog grote dichtheden haalt. Maar de aantallen in Vlaanderen daalden sedert de jaren zestig met naar schatting vijftiennegentig procent (Stevens, 2004)! In Limburg kromp het areaal van de Veldleeuwerik de laatste decennia in tot nagenoeg de helft (Stevens en Gabriëls, 2005). Deze sterke achteruitgang is het gevolg van veranderde landbouwmethoden. In de akkerbouwgebieden is één van de oorzaken de overschakeling van zomer- op wintergranen. Hierdoor worden de graanakkers in de loop van het seizoen ongeschikt voor een tweede en derde legsel, wat deze vogels blijkbaar nodig hebben om hun populatie op peil te houden. Ook het verdwijnen van de vegetatiediversiteit (door grootschaligheid, monoculturen, pesticiden), met de daaraan verbonden diversiteit aan zaden en insecten, is nefast voor het voedsel-

Foto: Frans van Bauwel

aanbod. Het verdwijnen van braak- en stoppelvelden in de winter zijn problematisch, Maïs en laagstam zijn een ramp.

Een moedige beslissing en een hele uitdaging dus voor Sint-Truiden dat de Veldleeuwerik adopteerde. Hij kan dienen als graadmeter voor de basismilieukwaliteit van het Truiense akkerlandschap. De talrijke toeristen die sinds Katarakt het open landbouwlandschap komen verkennen en beleven zullen een goede kwaliteit van dit akkerlandschap zeker appreciëren. De jodelende Veldleeuweriken mogen hier niet ontbreken.

Verwezenlijkingen

Terreinacties

In 2001 had Sint-Truiden reeds samen met de jagersvereniging een patrijzenproject opgestart om de situatie van allerhande akkervogels te verbeteren omdat er een Vlaams pilotproject 'erosiebestrijding' werd gelanceerd met aanleg van grasstroken en dammen. Daarenboven gaf de stad bijkomende subsidies voor grasstroken op akkerranden, bloemrijke akkerranden, groenbemesters in de tweede teelt en de plant van meidoornhagen aan de bovenkant van steile taluds.

In 2002 speelden ook het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren en de provincie Limburg in op het project bloemrijke akkerranden. Er

werden in de loop der jaren heel wat bloemrijke akkerranden ingezaaid in Sint-Truiden. De oppervlakte ingezaaide akkerranden of percelen in het zuiden van Haspengouw nam toe van 4 ha in 2004 tot 34 ha in 2010. In de loop van het project werd voortdurend gesleuteld aan de samenstelling van het zaadmengsel om het meer geschikt te maken voor akkervogels. In 2007 werden in samenwerking met plaatselijke jagers 16 ha ingezaaid met een wildakker-mengsel. In 2008 trad het landbouwbedrijf van Jos Piffet in het kader van een PDPO-project (Programma voor Duurzame Plattelandsontwikkeling) toe als voorbeeldbedrijf voor allerhande natuur- en landschapsvriendelijke maatregelen. In het kader daarvan werd geëxperimenteerd met bv. inzaaidata en milieuvriendelijke teeltmethoden (o.a. curatief i.p.v. preventief gebruik van pesticiden), werden er bijkomend percelen ingezaaid met zomergraan dat doorheen de winter blijft staan, werden nieuwe beheerovereenkomsten van de Vlaamse Landmaatschappij uitgetest en worden jaarlijks zo'n zes à acht leeuwerikvlakjes aangelegd. Ondertussen werken al een drietal landbouwers mee als voorbeeldbedrijf. Het regionaal landschap overlegde in 2009 met de Watering Sint-Truiden over een bijsturing van het beheer van de erosiestroken om ze meer akkervogelvriendelijk te maken. Sinds het najaar van 2009 worden enkele erosiestroken als duorand gemaaid. Dat wil zeggen dat er steeds een strook met hoog gras is en een strook met kort gras behouden blijft, met als doel de diversiteit aan planten en dieren te verhogen.

Communicatie

Sint-Truiden ondersteunde de terreinacties voor de Veldleeuwik via een open milieuraad in 2008, met een bezoek aan de PDPO-voorbeeldboerderij. Samen met het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren werd in 2007 een folder gepubliceerd over de bloemrijke akkerranden, en in 2009 een folder over akkervogels. Er werd een veldleeuwikactiviteit georganiseerd in het Provinciaal Domein Nieuwenhoven, in het kader van de Dag van de biodiversiteit in 2009. Er werd een fietstocht langsheen de percelen van de voorbeeldboerderij georganiseerd en i.s.m. de plaatselijke Natuurpuntafdeling Aulenteer werd een infoavond georganiseerd. In april 2010 werd het 'b. akkerbrood' op de markt gebracht, een brood gemaakt van graan dat op een akkervogelvriendelijke manier wordt geteeld en waar-

van een deel van de opbrengst wordt geïnvesteerd in akkerbiodiversiteit.

Monitoring

Veldleeuwiken inventariseren is geen gemakkelijke opdracht. Heel wat terreinbezoeken en nauwkeurige notering van zangposten en invalplaatsen in soms uitgestrekte monotone landschappen is noodzakelijk om nauwkeurige schattingen van het aantal broedgevallen te krijgen. Toch zijn er voor Sint-Truiden heel wat waardevolle gegevens beschikbaar.

Figuur 1 geeft de verspreiding van de Veldleeuwik in Sint-Truiden volgens de Vlaamse broedvogelatlas (2000-2002) (Vermeersch *et al.*, 2004).

Hieruit blijkt dat de verspreiding in het zuiden van het grondgebied het meest aaneengesloten is en de dichtste populaties kent. Eén van de grootste dichtheden van Vlaanderen werd hier opgetekend met name 161 zangposten op 25 km². De soort komt er vooral voor op de open akkerplateau's, gescheiden door beekvalleien en kerkdorpen. Elders komen meer verspreide groepen of solitaire territoria voor.

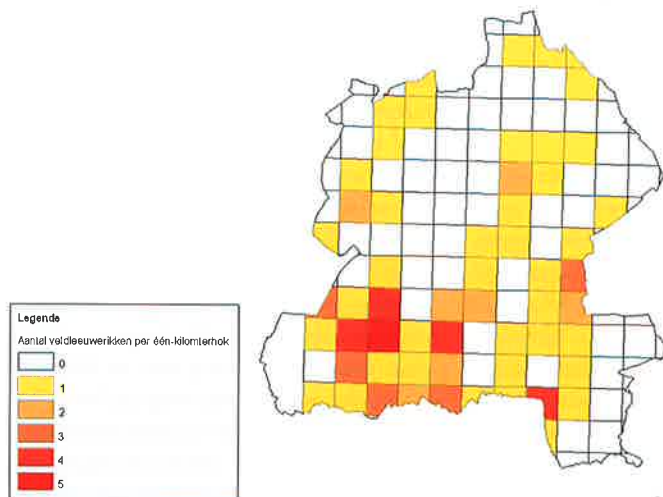
Vergelijking van de verspreiding tussen enerzijds de eerste (Gabriëls, 1985) en tweede Limburgse broedvogelatlas (Gabriëls *et al.*, 1994) en anderzijds de Vlaamse atlas (Vermeersch *et al.*, 2004) toont dat de soort op zowat vijftientwintig jaar tijd uit nagenoeg veertig procent

van de getelde één-kilometerhokken verdwenen is, met een klein verschil tussen het zuidelijk deel (achtendertig procent) en het noordelijk deel (zesenveertig procent) van de gemeente. In het noordelijke deel kromp het areaal dus sterker dan in het zuidelijke deel.

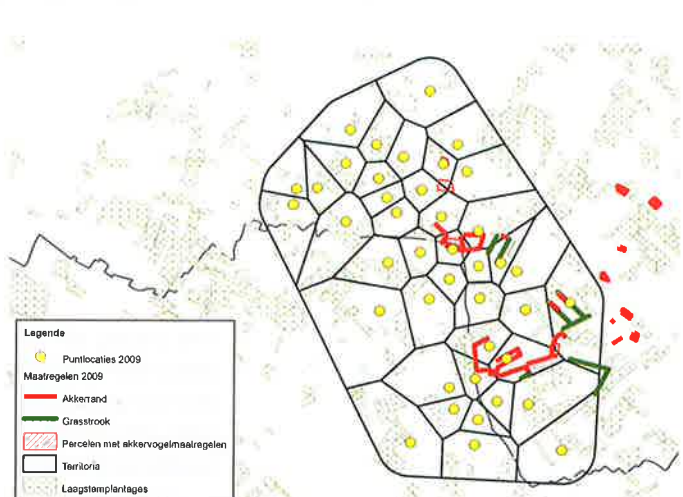
Zeer interessant zijn de monitoringgegevens van Yvon Princen die reeds sinds 1993 op gestandaardiseerde wijze akkervogels telt in het zuidoostelijke grensgebied van Sint-Truiden met Gingelom en Heers.

Figuur 2 geeft hiervan de zangposten en territoria van 2009 samen met de maatregelen die ten behoeve van akkervogels in dit areaal werden toegepast (bloemrijke akkerranden, beheerovereenkomsten, erosiestroken) en de laagstamplantages. De territoria zijn heel regelmatig verspreid over het onderzoeksgebied, maar nagenoeg allemaal gelegen buiten de laagstamplantages. De dichtheid ligt in de grootteorde van vijf tot acht territoria per vierkante kilometer. Een relatie tussen de ligging van de territoria en de akkervogelmaatregelen is niet direct duidelijk.

Figuur 3 geeft het aantal zangposten weer in de loop der jaren. De trend illustreert dat de populatie in het onderzochte gebied, een kerngebied met hoge dichtheid, reeds vijftien jaar ongeveer constant blijft. Blijkbaar met een dipje in 2006. Het feit dat in dit gebied de Veldleeuwik de globale dalende trend van Vlaan-

Figuur 1. Verspreiding van de Veldleeuwik in Sint-Truiden volgens de Vlaamse broedvogelatlas 2000 – 2002 (gegevens van Vera Duser, Yvon Princen, Peter Bellen, Jan Stevens, André Vanmarsenille, Josette Moria, Armand Coenegrachts, Dirk Ottenburghs).

Figuur 2. Zangposten en territoria van de Veldleeuwik in het door Yvon Princen in 2009 onderzochte gebied, samen met de maatregelen die ten behoeve van akkervogels werden toegepast en de laagstamplantages.

deren niet volgt (of de stijging na de dip van 2006), is misschien te danken aan de vele maatregelen die er sedert een aantal jaren worden toegepast.

Ook op het Militair domein van Brustem zijn kwantitatieve gegevens voorhanden van André Vanmarsenille (2000-2002) en Jan Stevens (na 2003). Op basis hiervan wordt het aantal zangposten er geschat op dertig à veertig. Hier worden in de grasstroken langs de startbanen en de naastliggende akkers dichtheden bereikt tot vijftien zangposten per vierkante kilometer, wat naar huidige Vlaamse normen als zeer hoog mag worden beschouwd.

Knelpunten en kansen

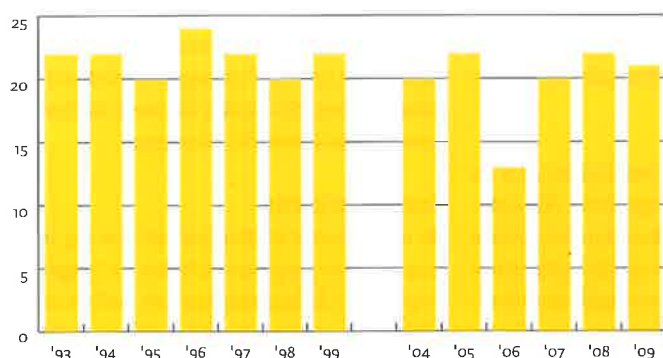
In vergelijking met de desastreuze situatie van de Veldleeuwerik in Vlaanderen is zijn toestand in Sint-Truiden nog niet zo dramatisch, althans in de kerngebieden in het zuiden van de gemeente.

Wanneer de toename van laagstam en Maïs zich verder zet wordt ook hier de toekomst uitzichtloos.

De verwachtingen zijn echter hoog gespannen met betrekking tot het op elkaar afstemmen, uitbreiden en bijstellen van de maatregelen van de Vlaamse Landmaatschappij (beheerovereenkomsten), de provincie Limburg (bloemrijke akkerranden), het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren (voorbeeldboerderij) en de landbouwsector (erosiestroken).

Daarnaast biedt een goede inrichting en een gepast graslandbeheer op het Militair Domein van Brustem en de aangrenzende landbouw- en industriegebieden een uitgelezen kans voor een natuurvriendelijke ontwikkeling die de Veldleeuwerik zeker ten goede zal komen.

Tenslotte is extra communicatie onontbeerlijk. Hopelijk wordt het pas gelanceerde 'b.akkerbrood' een succes. En ook voor een toeristisch medegebruik van het landbouwgebied is zijn basismilieukwaliteit heel belangrijk. De Veldleeuwerik maakt daar een noodzakelijk onderdeel van uit.

Figuur 3. Aantal territoria van Veldleeuwerik in het zuidoostelijke grensgebied van Sint-Truiden zoals geteld door Yvon Princen tussen 1993 en 2009.

Conclusies

De Veldleeuwerik houdt in Sint-Truiden voorlopig nog redelijk stand. Er liggen heel wat kansen om de toestand van de soort (terug) te verbeteren. Essentieel hierbij zijn de landbouwsector en het beleid te motiveren om goed te zorgen voor deze ambassadeur van basismilieukwaliteit in het buitengebied.

Bedankingen

Met dank aan Inge Nevelsteen, Patricia Knaepen en Jan Gabriëls voor het nalezen van de tekst. Ook danken we de veldleeuwerik-inventariseerders Yvon Princen, André Vanmarsenille, Josette Moria, Armand Coenegrachts, Peter Bellen, Vera Duser, Pierre Vandersmissen, Stijn Raeymakers en Dirk Ottenburghs.

Referenties

- GABRIËLS, J., 1985. Atlas van de broedvogels in Limburg. Een uitgave van de Belgische Natuur- en Vogelreservaten i.s.m. LISEC, Genk, 724 pp.
- GABRIËLS, J., J. STEVENS & P. VAN SANDEN, 1994. Broedvogelatlas van Limburg, veranderingen in aantallen en verspreiding na 1985. LIKONA, Provinciale Vogelwerkgroep, provincie Limburg, 366 pp.
- STEVENS, J., 2004. In: VERMEERSCH, G., A. ANSELIN, K. DEVOS, M. HERREMANS, J. STEVENS, J. GABRIËLS & B. VAN DER KRIEKEN, Atlas van de Vlaamse Broedvogels 2000 – 2002: 286-287. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 496 pp.
- STEVENS, J. & J. GABRIËLS, 2005. Broedvogels in Limburg: drie verspreidingsatlassen later. LIKONA Jaarboek Nr. 14: 56-67.

Summary

The city of Sint-Truiden adopted the Eurasian skylark (*Alauda arvensis*). Already since 2001 the city has financially supported farmers and hunters in an effort to improve the habitat of birds nesting in agricultural areas. This mainly involves improving the zones around the farmland. The area under protection increased from 4 ha in 2004 to 34 ha in 2010. In 2008 a local farmer volunteered to turn his farm into an 'example' for other farmers willing to protect nature. This i.e. has resulted in a label for bread completely made of grain cultivated in ways benefiting the protection of the eurasian skylark. The skylark is being monitored rather intensely in Sint-Truiden. Where numbers in Flanders decline dramatically, this bird seems to hold ground in Sint-Truiden.